

Cuprins

<i>Lista abrevierilor</i>	6
<i>Introducere</i>	7
1. Nașterea științei conștienței	15
2. Definiția conștienței.....	37
3. Implicații epistemologice și metafizice	65
4. Monism și dualism în știința conștienței	107
5. Despre natură	149
6. Conștiența și fizica cuantică	183
7. Despre nonlocalizarea conștienței	224
8. Psihicul ca dimensiune a Universului: conștiență – hiperspațiu – timp	261
<i>Bibliografie</i>	309

Introducere

„Conștiența noastră obișnuită nu e altceva decât un tip particular de conștient, iar tot ceea ce o privește cuprinde forme potențiale de conștiență complet diferite.“

WILLIAM JAMES

Conștiența este elementul fundamental, dar încă misterios, în jurul căruia se învâрте întreaga viață umană, căci ea e facultatea ce ne permite să conștientizăm lumea externă și pe noi înșine. Deși apare ca un punct de sprijin al vieții și relației noastre cu lumea, ea nu este totuși fundamentul acestora, așa cum ne-ar face spontan să credem simțul nostru comun și acel *cogito ergo sum* al lui Descartes, căci conștiența navighează la suprafața unui inconștient extrem de vast și în mare parte necunoscut; în plus, conștiența percepe lumea prin modalitățile și limitele impuse de organele de simț și compune din acestea imagini mentale prin procese de codificare la rândul lor inconștiente, producând iluzia tenace a realismului ingenuu sau că realitatea ar fi ceea ce e perceput așa cum e perceput.

Condiția fiziologică a stării obișnuite de conștiență dă dreptate înțelepciunii și adevărului poruncii γνωθι σεαυτόν (*gnō 'thi seautón*, „cunoaște-te pe tine însuți“), scrise în templul lui Apollo din Delfi, care ne avertizează cu aceeași imuabilă autoritate azi ca și atunci că nu există garanție pentru conștiența

de sine și că aceasta necesită un travaliu introspectiv îndelungat, de cunoaștere și perfecționare de sine. Nu e o problemă speculativă abstractă, ci ceva cât se poate de concret și fundamental, pentru că de aceasta depinde cunoașterea nu doar de sine, dar și a lumii externe.

Conștiința este, deci, problema prin excelență a umanității: este mama tuturor problemelor, cea mai mare și, paradoxal, cea mai nerezolvată problemă științifică și filosofică, căci și lumea (așa cum o cunoaștem noi) și știința însăși sunt produse ale conștiinței și există în dimensiunea acesteia.

Aspectul paradoxal este că suntem ființe conștiente și experimentăm viața conștient cam două treimi din viața noastră, mai puțin când dormim – aparent. Conștiința este, deci, „lucrul“ cu care avem cea mai mare experiență directă; mai mult, suntem noi înșine în starea noastră de conștiință, dar, în ciuda acestui lucru, o cunoaștem foarte puțin și acest „puțin“ nu este lipsit de erori și neînțelegeri.

Inconștientul și problema relației dintre minte și realitate au fost cercetate și s-a scris despre ele încă de pe vremea apariției budismului, cu peste 2 000 de ani în urmă, dar în cultura occidentală inconștientul a rămas substanțial necunoscut până în secolul al XIX-lea. Interesul îndreptat mai ales către lumea externă, raționalismul, accentul post-cartezian pus pe ego și accentul pus de psihanaliză pe o componentă libidinală unică implicată în nevroză, toate au dus la ignorarea și neînțelegerea gravă a dimensiunilor și rolului lor fiziologic. A rezultat de aici o viziune egocentrică, dominată de realismul naiv, de voința de putere (care stă la baza științei înseși), de iluzia că dispunem de un liber arbitru și de o capacitate discreționară totală și de a manipula lumea pentru propriul folos și consum fără nicio limită, de prezumția că suntem copiii preferați ai lui Dumnezeu, autorizați să domine asupra altor ființe vii.

E un model perfect compatibil cu simțul nostru comun și pare să funcționeze foarte bine din perspectivă pragmatică (din acest motiv, cultura occidentală se răspândește în întreaga

lume), dar nu e chiar atât de bine fundamentat, ci, dimpotrivă, are un potențial periculos. Dacă nu începem să reflectăm cu seriozitate la limitele acestui model și să ne revizuim viziunea despre noi și despre realitate, natura ne va reflecta mai devreme sau mai târziu o imagine atât de deformată, încât va duce fără nicio dificultate chiar și la extincția genului *Homo* de pe fața Pământului: odată cu „moartea“ lui Dumnezeu, în sfârșit ne putem da seama că nu mai este Nimeni care să poată garanta supraviețuirea omului, unic responsabil de consecințele acțiunilor sale, fără nicio posibilitate de penitență.

Conștiința și Eul sunt doar substanța supernatantă a unui psihic mult prea vast, ca o bărcuță pe suprafața unui ocean inconștient, în mare parte necunoscut, dar viu și vital și parte din noi în egală măsură cu conștiința însăși. E un ocean de o extraordinară bogăție și potență, prin curenții săi fără oprire ce pot chiar să răstoarne micuța barcă a Eului. Dar dacă reușim să ajungem ca niște pescari destoinici la apele sale adânci, vom găsi acolo o hrană imensă, pentru noi și pentru întreaga omenire. Iată de ce în mitologia greacă Muzele sunt ficele zeiței memoriei, Mnemosyne, și de ce Platon considera cu înțelepciune că în realitate cunoașterea este re-cunoaștere.

Pentru a înțelege adevărul acestor afirmații e suficient să ne gândim la creativitate, motivație, intuiție și inspirația artistică și științifică ce ne permit să creăm opere de artă și teorii științifice de extraordinară valoare, cum ar fi *Moise* al lui Michelangelo, *Arta fugii* a lui Bach, matematica și Teoria relativității, pentru a cita doar câteva exemple ieșite din comun: nu vor fi produse niciodată astfel de opere doar observând realitatea externă și prin analize exclusiv tehnice, logico-analitice ale relațiilor cauzale și cantitative dintre faptele observate. Dimpotrivă, e indispensabilă capacitatea de a vedea invizibilul sau ceea ce perspectiva limitată a conștiinței ordinare nu este capabilă să vadă, ceea ce rămâne, deci, ignorat și care, tocmai de aceea, pare să nu existe.

Această lume extraordinară a minții se întinde dincolo de granițele celor mai cunoscute și mai laudate funcții superioare, cum ar fi inteligența, și cuprinde imaginația, gândirea inconștientă, capacitatea de sinteză (nu doar pe cea de antiteză) și apariția conștienței din engramele accesate din inconștientul colectiv jungian sau poate chiar de undeva de dincolo de granițele acestuia. Rezultă că o separare rigidă între starea de conștientă și inconștient poate fi considerată ca acceptabilă doar din comodități descriptive și de analiză, dar nu are niciun fundament în realitatea vieții psihice, în spectrul amplu ce cuprinde de la tulburările din sfera psihiatrică până la expresiile cele mai elevate ale minții și ale culturii.

Neuroștiințele au făcut pași enormi în ultimii 50 de ani și azi e disponibil un volum enorm de date privind neurofiziologia conștienței, percepției, funcțiilor superioare, a trecerii de la starea de veghe la somn, de la starea de conștientă la anestezia generală și invers sau despre intrarea în comă din diferite cauze și prin diferite mecanisme. Cunoștințele achiziționate au permis și formularea mai multor teorii ale conștienței, ce interpretează dimensiunile neurofiziologice, sociale, computaționale ale acesteia și se extind până la ipoteze cantitative. Însă toate sunt ipoteze parțiale și provizorii, care descriu diferite aspecte ale conștienței, deloc incompatibile între ele, într-un proces inductiv ce se află încă într-o fază chiar mai puțin decât inițială. În rest, știința conștienței e una abia născută, neavând încă nici 30 de ani de viață.

În abordarea predominantă din cadrul neuroștiințelor, obiectul de studiu de cel mai mare interes sunt aspectele computaționale ale conștienței, precum și cele neurofiziologice, intim legate de problema inteligenței artificiale. Privind lucrurile din această perspectivă, e mai mult decât legitim să considerăm că la baza conștienței se află o enormă capacitate de calcul și de integrare informațională, deși procesele de elaborare nu sunt exclusiv de tipul computațional clasic.